

Алексєєва Світлана Володимирівна
доктор педагогічних наук,
головний науковий співробітник відділу моніторингу
та оцінювання якості загальної середньої освіти
Інституту педагогіки НАПН України
orcid ID: 0000-0002-8132-0465

ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ ОЦІНЮВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація. Розглянуто філософські основи оцінювання професіоналізму педагогічних працівників в умовах війни, зокрема з урахуванням трансформації цінностей, соціальних викликів та гуманістичних орієнтирів. Проаналізовано, як зміни суспільного стану та морально-психологічний клімат впливають на педагогічну діяльність і критерії її оцінювання. Обґрунтовано потребу в переосмисленні цілей, методів та етичних засад освітньої взаємодії.

Ключові слова: філософія освіти, професіоналізм, педагог, оцінювання, війна, гуманізм, етика, місія освіти.

Становлення професіоналізму педагогів завжди було пов'язане з моральною відповідальністю, глибокими ціннісними орієнтирами та філософськими основами освіти. В умовах війни ці аспекти набувають особливої ваги, оскільки педагог постає не лише як передавач знань, а як духовний провідник, носій національної ідентичності та моральної сили. Тому постає необхідність глибшого осмислення філософських засад оцінювання педагогічної діяльності саме в умовах кризи та загроз, що спричинено війною РФ проти України.

В умовах війни філософія освіти орієнтується на гуманізм, солідарність, національну свідомість, культуру миру. Такий підхід дає змогу педагогам зберігати гідність, підтримувати учнів у складних умовах, транслювати надію й віру в цінності життя. Філософія освіти розглядає педагога як суб'єкта, що здійснює ціннісно-орієнтовану діяльність. Професіоналізм у цьому контексті – це не лише володіння методиками, а й здатність до рефлексії, етичного вибору, відповідальності за духовний розвиток учня. Адже, освіта – це не лише система знань, а й простір формування особистості, світогляду та моральної позиції.

У реаліях війни змінюється сама сутність педагогічної діяльності. Педагоги працюють в умовах нестабільності, травматичного досвіду, евакуації, дистанційного навчання. Зростає значення емоційної стійкості, адаптивності, здатності до кризового реагування.

Педагогічна діяльність в умовах війни – це форма служіння. Тому її оцінка має враховувати також волонтерську участь, патріотичне виховання, громадянську активність, які виходять за рамки формального навчання. Оцінювання професіоналізму не повинно бути репресивним чи знеособленим, воно має базуватися на принципах довіри, взаємопідтримки, емпатії. З філософської точки зору, етика оцінювання включає визнання суб'єктності педагога, пошук не «ідеального вчителя», а розвитку потенціалу в конкретному контексті. Ці фактори не можна ігнорувати при оцінюванні їх професіоналізму.

Оцінювання має включати не лише педагогічні результати, але й здатність педагога зберігати етичну позицію, формувати безпечне освітнє середовище, забезпечувати психологічну підтримку.

Традиційні критерії (методична грамотність, дисциплінарна компетентність, успішність учнів) залишаються важливими, однак в умовах війни мають бути доповнені такими критеріями, як: здатність до морального лідерства; емоційна підтримка учнів; адаптація до змін; дії в умовах невизначеності; залученість до збереження культурної та національної ідентичності. Це потребує розробки нових, гнучких підходів до оцінювання, які поєднують кількісні та якісні методи, самооцінювання, рефлексію, експертну підтримку.

Наприклад, моральне лідерство – це здатність вчителя бути моральним орієнтиром для учнів, колег і громади. Це не лише про правила чи моральні норми – це про внутрішню стійкість, приклад гідної поведінки, готовність діяти заради інших, навіть у складних обставинах. Якщо схарактеризувати основні риси морального лідерства вчителя, то слід визначити особиста доброчесність (чесність, послідовність, вірність цінностям), готовність брати відповідальність за моральний клімат у класі, школі, громаді, натхнення інших на добрі вчинки, розвиток критичного мислення та емпатії в учнів, збереження гідності та гуманістичних орієнтирів у періоди суспільної турбулентності. Педагог має бути джерелом моральної опори для дітей, які живуть у страху чи втраті. Моральне лідерство допомагає формувати стійкі цінності: свобода, гідність, співчуття, єдність. Воно сприяє відновленню довіри до освіти як інституту, здатного формувати громадян із сильною ідентичністю.

Дії в умовах невизначеності — це ще одна критично важлива складова професіоналізму педагога, особливо в періоди воєнних дій, суспільних криз або освітніх трансформацій. У сучасній філософії освіти ця здатність розглядається як ознака зрілої професійної і моральної позиції, орієнтованої не лише на знання, а й на дію в умовах ризику, нестачі інформації та постійних змін. Що означає діяти в умовах невизначеності для педагога? Це здатність швидко адаптуватися до змін (онлайн/офлайн формат, зміна навчального контексту), зберігати внутрішню стійкість у ситуаціях відсутності чітких інструкцій або підтримки, приймати відповідальні рішення навіть без гарантій правильності, орієнтуватися на цінності, а не лише на алгоритми чи формальні правила; діяти з урахуванням людяності, гідності, співпереживання. Адже, війна – це ситуації, в яких планування стає неможливим або вторинним, а первинною стає реакція, оцінка контексту і гнучка дія. Учні потребують прикладу дорослого, який у складних обставинах зберігає спокій, шукає рішення і не втрачає гуманності. Дія в умовах невизначеності – це екзистенційна дія, це коли педагог змушений діяти не за інструкцією, а за внутрішнім моральним компасом, беручи на себе ризик і відповідальність. Це вимагає мужності, відкритості до нових смислів, творчої інтерпретації ролі вчителя.

Залученість до збереження культурної та національної ідентичності – це не лише ознака особистої позиції педагога, а й одна з ключових характеристик його професійної та громадянської відповідальності, особливо в умовах війни. У

філософії освіти цей аспект пов'язується з роллю школи як осередку трансляції історичної пам'яті, цінностей нації та культурної тяглості. Насамперед, це виявляється в спроможності добору прикладів з української історії, літератури, мистецтва, науки в межах різних предметів, тобто інтеграція національного контексту в навчання, підтримка мовної ідентичності, участь у виховних заходах, присвячених українським традиціям, державним святкам, пам'ятним подіям, формування історичної пам'яті через обговорення ключових подій, постатей, національних трагедій і перемог, сприяння розвитку культурного самовираження учнів через пісню, мистецтво, театральну діяльність, дослідження родинної та місцевої історії.

Щодо оцінювання професіоналізму педагогів за такими новими критеріями, то слід зазначити про можливості використання аналітичних кейсів з описом конкретних педагогічних ситуацій, рефлексивних щоденників, використання зворотного зв'язку від колег, учнів щодо здатності учителя діяти в критичних ситуаціях.

Література:

1. Алексеева С. (2025) Оцінювання професійної діяльності педагогічних працівників: атестація та сертифікація. Education and science in the context of global changes: scientific multidisciplinary monograph, International Center for Science and Social Transformation, 2025 С. 44-50 <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/744481>
2. Алексеева С. В. (2025) Система забезпечення якості загальної середньої освіти на засадах сталого розвитку: стратегічні пріоритети та шляхи їх реалізації. Theoretical and applied aspects of sustainable development of Ukrainian regions : scientific monograph. Volume 1. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2025 С. 359- 372 DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-539-6-15> <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/745063>
3. Алексеева С. (2025) Громадська атестація закладу загальної середньої освіти: нові можливості та перспективи. Українське суспільство у перспективах розвитку: історичний, соціально-політичний, освітньо-педагогічний аспекти : матеріали VI Всеукраїнської міжгалузевої науково-практичної онлайн-конференції (Київ, 26–31 березня 2025 року). Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2025. С. 220-226 <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/745125>
4. Топузов, О., & Алексеева, С. (2024). Забезпечення якості загальної середньої освіти: сучасні виклики та можливості. Проблеми сучасного підручника, (33), 266–272. <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2024-33-266-272>
<https://ipvid.org.ua/index.php/psp/article/view/769/893>
5. Топузов О., Алексеева С. Штучний інтелект та імерсивні технології в освітніх практиках: компенсація освітніх втрат у загальній середній освіті під час війни в Україні. Освіта для цифрової трансформації суспільства: монографія. Київ: ТОВ «Юрка Любченка», 2024. С. 249-260 <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/744578>
6. Алексеева С. Особливості освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення: сучасні онлайн-ресурси. Український педагогічний журнал. 2023. № 1. С. 59-65. URL:<https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/645/641>
7. Алексеева С. (2024) Новації та перспективи в освітніх практиках: неформальна освіта. Проблеми сучасного підручника. 1, 2024 С. 6-12 <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2024-32-6-12>